

บทคัดย่อ

คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา

พระเจ้าไม้หรือองค์พระปฏิมาที่สร้างด้วยไม้ ได้ถูกนำมาเชื่อมโยงเกี่ยวกับเรื่องของ “อานิสงส์” ซึ่งหมายถึงผลแห่งกุศลกรรม หรือประโยชน์อันจะได้รับจากการได้ทำบุญหรือได้สร้างประโยชน์ไว้ ชาวล้านนามีความเชื่อว่าการทำบุญทำกุศลอันมีเจตนาบริสุทธิ์ ย่อมจะได้รับผลแห่งบุญนั้นตอบแทน แม้สิ่งที่ทำจะมีมูลค่าเล็กน้อยก็ตาม เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องอานิสงส์ต่างๆ นั้น ความเชื่อเหล่านี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปด้วยไม้แก่นจันทน์ของพญาเมืองแก้ว แต่หลักฐานที่เก่าที่สุดเท่าที่พบในขณะนี้อยู่ในช่วง ปี พ.ศ. 2247 ที่เมืองน่านมีการสร้างอย่างต่อเนื่องจนถึงช่วงที่ล้านนาได้ขับไล่พม่าออกจากล้านนา ได้มีการกวาดต้อนกลุ่มชาติพันธุ์ไท เช่น ไทลื้อ ไทเขิน ไทยอง มาตั้งถิ่นฐานทั่วไปในล้านนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดในการสร้างพระพุทธรูป ได้มีสร้างพระเจ้าไม้ให้ให้กับพระพุทธศาสนา เป็นรูปแบบสกุลช่างพื้นถิ่น ด้วยความศรัทธาในศาสนามนุษย์ได้นำสิ่งที่อยู่รอบตัวมาสร้างแทน พระเจ้าไม้ในยุคนี้ค่อนข้างมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่หลากหลาย ส่วนคติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา จะมีกรอบแนวคิดเดียวกันทั้งหมดคือ คำขุศานาตราบ 5000 ปี เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนและเทวดาทั้งหลาย อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติหรือสัตว์ที่ล่วงลับ เพื่อแก้ค่านบานสานกล่าวและสร้างเป็นพระเจ้าชะตา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้สร้างเอง ต่อท้ายด้วยคำปรารธนาอานิสงส์ที่ได้จากการถวาย คือ สุข 3 ประการ สุขบนโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ โลกพระนิพาน ปรารธนาไปเกิดเป็นพระอรหันต์ในยุคพระศรีอารีย์ ปรารธนาไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า ปรารธนาให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ

และปรารถนามีปัญญาดุจแม่น้ำทั้ง 5 สาย

กล่าวได้ว่า พระเจ้าไมล์้านา เป็นรูปแบบสกุลช่างใหม่ที่เกิดขึ้นใหม่
ที่ผสมผสานความเชื่อเรื่องของอานิสงส์มากมายนานัปการ ที่พุทธศาสนิกชน
เชื่อว่าถ้าได้สร้างถวายให้กับพระพุทธศาสนาแล้ว กุศลผลบุญที่ได้กระทำไว้
ในชาตินี้จักน้อมนำผู้คนเหล่านี้มีความสุขทั้งชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อๆ ไป
ดังจารีกฐานพระเจ้าไมล์ได้กล่าวว่า “สุขที่เมืองมนุษย์ สุขที่เมืองสวรรค์ และ
สุขแห่งพระนิพาน” เทอญ

Abstract

**CONCEPT ON THE BUILDING OF WOODEN BUDDHA
IMAGES DURING LANNA PERIOD**

Pra-Chao-Mai is an image of the Buddha made of wood. It is concerned with belief of “A-Ni-Song”, which means virtue will be gained by making favourable sacrifices for Buddhism. The Lanna People (Natives who live in the area formerly comprising the old Kingdom of Lanna) believe that their sincere devotion will assist them in obtaining merit, even when the good things they’ve done are less worthy. According to Lanna history, belief in A-Ni-Song has existed since the dynasty of Mang Rai. It referred to the building of a statue of the Buddha made of sandalwood by Phaya Muang Kaew. However, the oldest evidence which has recently been found is from 1704. It mentions to the making of Buddha images which were frequently made at that time. Until the end of Burmese rule, the Kingdom of Lanna captured and moved many Tai ethnic groups, including Tai Lue, Tai Kuen, and Tai Yong where they settled down in the kingdom. This move had an influence on the form of Buddha images which had been obviously changed. Due to people’s faith in Buddhism, those of Pra-Chao-Mai were built for worshipping the Buddha. Their form was based on traditional forms of each native expert sculptor group and available local materials for making as well. Therefore, those statues of the Pra-Chao-Mai in this era had various identities.

Nevertheless, they have the same purpose which is to support Buddhism until B.E. 5000. Going forward from this period, the focus of the building of sacred statues was for worship by all Buddhists and for worshipping other gods in the traditional people's faiths, for praying to ancestors and other deceased creatures, to redeem a vow to the Buddha, and for honour and virtue for all contributors. People attend buildings containing the Buddha's image with the hope of attaining A-Ni-Song's three forms of happiness: the happiness on the earth, the happiness in heaven, and the happiness of nirvana. They also wish to be reincarnated as a Buddhist saint in the next era of Maitreya (in B.E. 5000), to ascend to heaven, and to have faith healing, and /or to become a sage.

The new form of Pra-Chao-Mai was created by a new era of sculptor. The rationale for building is still linked with the Buddhists' belief that they will gain lot of A-Ni-Song by creating Buddha images for their religion. These will help them find happiness in their current , the next life, and the life after the next life, as the inscription on base of Pra-Chao-Mai says "Happiness on the Earth, Happiness on Heaven, and Happiness of Nirvana, Amen"

คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา

ศิริพงษ์ ศักดิ์สิทธิ์ *

SIRAPONG SAKSIT

1. แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา

พระพุทธรูปไม้หรือพระเจ้าไม้ เป็นชื่อที่เรียกตามวัสดุที่ใช้ในการสร้าง โดยมีขนาดตั้งแต่เล็กจนถึงขนาดใหญ่ ส่วนมากจะสลักจากไม้ชิ้นเดียวและสองชิ้น เมื่อมีการสลักเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทองทาชาดเพื่อให้องค์พระพุทธรูปนั้นมีความสวยงามตามที่ช่างผู้สร้างนั้นปรารถนาโดยพุทธลักษณะองค์พระพุทธรูปนั้นจะมีทั้งปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางปรันิพพาน และปางประทับยืน จากการศึกษาหลักฐานทางด้านเอกสารที่กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปไม้จากตำนานพระแก่นจันทน์ที่กล่าวถึงก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน 7 ปี พระเจ้าประเสนธิโกศลแห่งเมืองสавัตถิ ได้กราบทูลขออนุญาตพระพุทธองค์ขอสร้างพระพุทธรูปไว้เคารพสักการบูชาครั้นเมื่อพระพุทธองค์ไม่อยู่หรือเมื่อพระองค์ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว พระเจ้าประเสนธิโกศลทูลถามถึงอันสืบการสร้างพระพุทธรูป พระพุทธองค์ได้ทรงเทศนาเรื่อง วัฏฏ์คูลีชาดก ว่าพระยาวัฏฏ์คูลีได้ซ่อมแซมและต่อนิ้วพระหัตถ์ของพระพุทธรูปที่ชำรุด ทำ

* นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ให้พระองค์สามารถเอาชนะข้าศึกศัตรูได้ร้อยเอ็ดหัวเมือง¹

หลักฐานการสร้างพระพุทธรูปไม้ในดินแดนล้านนา นั้น เรื่องราวในการสร้างนั้นได้ปรากฏเนื้อความในเอกสารที่ชื่อว่า ชินกาลมาลีปกรณ์² ว่าในสมัยพระเมืองแก้วกษัตริย์ล้านนาซึ่งครองราชย์อยู่ในช่วง พ.ศ. 2039-2069 ได้ทรงสร้างพระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์² ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการสร้างพระพุทธรูปไม้ที่มีเอกสารกล่าวถึงนั้นมีอายุเก่าสุดในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 แต่หลักฐานทางด้านโบราณคดีนั้นไม่พบว่ามีพระพุทธรูปไม้ที่เก่าไปจนถึงพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งหลักฐานเหล่านี้น่าจะมุ่งไปตามกาลเวลาเพราะว่าวัสดุในการสร้างนั้นทำจากไม้ แต่หลักฐานทางด้านโบราณคดีพบที่มีการสร้างพระพุทธรูปไม้เป็นจำนวนมากในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 – 24

2. อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปไม้

อานิสงส์ หมายถึงผลแห่งกุศลกรรม หรือประโยชน์อันจะได้รับจากการได้ทำบุญหรือได้สร้างประโยชน์ไว้ ชาวล้านนามีความเชื่อว่าการทำบุญทำกุศลอันมีเจตนาบริสุทธิ์ ย่อมจะได้รับผลแห่งบุญนั้นตอบแทน แม้สิ่งที่ทำจะมีมูลค่าเล็กน้อยก็ตาม เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องอานิสงส์ต่างๆ นั้น จะเห็นว่าสิ่งใดก็ตามถ้าถวายเป็นพุทธรูปบูชาหรือถวายไว้แก่พระศาสนาแล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์ต่างๆ เป็นอันมาก ดังนั้นจึงมีคัมภีร์เกี่ยวกับอานิสงส์ต่างๆ มากมาย เช่น อานิสงส์การทานตุ่ง อานิสงส์ประทีป เป็นต้น

¹ สงวน โชติสุขรัตน์, *ตำนานพระแก้วมรกต*, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2551), 68-73.

² พระรัตนปัญญา, *ชินกาลมาลีปกรณ์*, แปลโดย แสงมนวิฑูร, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2518), 154.

อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปไม้ มิได้แยกแยะตามชนิดของไม้ อย่างละเอียดว่าสร้างด้วยไม้ชนิดใดแล้วจะได้อานิสงส์มากน้อยแตกต่างกัน เพียงใด หากแต่กล่าวว่า สร้างด้วยไม้จะได้เสวยผละอานิสงส์ 20 กัป สร้างด้วยไม้จันทน์และไม้มหาโพธิ์จะได้เสวยผละอานิสงส์ 70 กัป และอาจจะได้เสวยผละอานิสงส์อันหาที่สุดมิได้

จากคัมภีร์ใบลานที่กล่าวถึง “อานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูป” ของวัดคำควรม้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการแปลและเรียบเรียงไว้โดยมีเนื้อหาที่กล่าวถึงอานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูป ในครั้งที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงธรรมแก่หมู่ช่างปั้นหม้อในกรุงสวตัตถิว่า “อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปมีมหาผลานิสงส์มาก จะได้เป็นจักรพรรดิ ปราบทวีปทั้ง 4 เป็นมหาเศรษฐีมีทรัพย์สมบัติมาก เป็นพราหมณ์จบไตรเพทในชาติทั้งหลายอันมาก และจะได้เป็นพระอินทร์ผู้เป็นใหญ่ของหมู่เทวดาทั้งหลาย ผู้ที่สร้างพระพุทธรูปถวายนั้น จะไม่ได้เกิดในที่ทุคติแม้แต่ชาติเดียว ย่อมเกิดในตระกูลมั่งมี”³ จากหลักฐานที่ได้กล่าวมานั้นย่อมแสดงให้เห็นว่า สิ่งเหล่านี้เป็นตัวกระตุ้นให้พุทธศาสนิกชนนั้นได้สร้างพระพุทธรูปไม้เพื่อถวายให้กับพระพุทธรศาสนาเป็นจำนวนมาก

3. แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปไม้

วัดปงสนุก ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยแบ่งออกเป็นวัดปงสนุกเหนือและปงสนุกใต้ สาเหตุที่ได้ชื่อ่ว่าวัดปงสนุก

³ วิเชียร สุรินตะ และอุไร ไชยวงศ์, ผู้แปล, อานิสงส์สร้างพุทธรูป (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม, ม.ป.ป) ไม่ระบุหน้า.

นั้น คาดว่าสมัยที่ทัพเชียงใหม่และนครลำปางนั้นได้ขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2346 นั้นได้มีการกวาดต้อนชุมชนชาวเชียงใหม่ ชาวพะเยา โดยเคลื่อนย้ายลงมาอยู่ที่นครลำปางเป็นเวลานานถึง 48 ปี ชาวเชียงใหม่จึงได้นำชื่อวัดปงสนุกจากบ้านเดิมมาเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดปงสนุก” เดิมนี้วัดปงสนุกได้มีชื่อเดิมว่า “วัดศรีจอมเมือง” สร้างขึ้นพร้อมๆ กับเมืองลำปาง⁴ โดยบริเวณวัดปงสนุกตั้งอยู่ติดกำแพงเมืองเขลางค์ด้าใน โดยปรากฏสิ่งก่อสร้างโบราณสถาน โบราณวัตถุจำนวนมากสิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นพยานวัตถุที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของวัดที่สืบทอดมาจากอดีตเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว⁵

จากการสำรวจพบโบราณวัตถุเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะพระพุทธรูปไม้ที่ถูกเก็บไว้บริเวณเรือนยอดของวิหารพระเจ้าพันองค์ ถูกใช้เป็นที่เก็บรักษาพระพุทธรูปไม้จำนวนกว่า 200 องค์ มาเป็นเวลานานมาแล้ว พระพุทธรูปไม้เหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยฝีมือการสร้างพระพุทธรูปนั้นเป็นไปในรูปแบบช่างท้องถิ่นที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา โดยการแสดงปางของพระพุทธรูปนั้นนิยมสร้างปางมารวิชัย ปางสมาธิ พระพุทธรูปประทับยืน และพุทธรูปปางไสยาสน์ ลักษณะทางประติมานวิทยา นั้นจะเป็นไปใน ลักษณะของสกุลช่างท้องถิ่นโดยดึงเอารูปแบบทาง

⁴ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่มที่ 7, จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6, (กรุงเทพฯ : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด 2542), 3554 – 3556.

⁵ พระครูโสภิตขันธ์ยาภรณ์, ประวัติวัดปงสนุกเหนือและประวัติ บันทึกประจำปี ของพระอโหชัยธรรมจินตามุนี, จัดพิมพ์เนื่องในการทำบุญฉลองวิหาร ศาลาราย ลานคอนกรีต และงานประเพณีประจำปี, (ลำปาง : สหกิจการพิมพ์, 2539), 1.

ศิลปะของล้านนาผสมผสานกับความเป็นท้องถิ่นโดยพุทธลักษณะแบบนี้ได้ปรากฏออกมาทางด้านพระพักตร์ พระวรกาย การแสดงปาง และสิ่งที่สำคัญในการศึกษาในครั้งนี่คือตรงฐานที่รองรับพระพุทธรูปนั้นมีการจารึกเป็นตัวอักษรธรรมล้านนา โดยจารึกจะบุน วัน เดือน ปี ผู้ถวาย และวัตถุประสงค์ในการถวาย ซึ่งหลักฐานเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 1 วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

พระพุทธรูปไม้วัดปงสนุก

1. ปางมารวิชัย พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำบนพระชานุ นิ้วพระหัตถ์ชี้พระธรณี ซึ่งเรื่องราวความเป็นมาของปางนี้คือ พระยาวัสวดีมาร ทรงช้างคีรีเมขล พร้อมด้วยพลพรรค คือ บุคคลลาธิฐานของกิเลสที่รุ่มเร้าขัดขวางพระโพธิญาณ พระโพธิสัตว์มิได้หวั่นไหวพระทัย ทรงชั่งตวงสิ่งลงพื้นดินเพื่อเรียกพระแม่ธรณีมาเป็นพยานว่า ในอดีตชาติอันนับประมาณมิได้ พระองค์ทรงได้สั่งสมบ้ำเพ็ญพระบารมีมากเพียงพอที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติปัจจุบัน แม่พระธรณีจึงสำแดงร่างบีบมวยผมหลั่งน้ำที่พระโพธิสัตว์เคยทรงหลั่งเมื่อบ้ำเพ็ญบารมีในอดีตชาติ กลายเป็นกระแสน้ำไหลท่วมเหล่ามาร

ภาพที่ 2 พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัย วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

และไพร่พลปลาสนาการไป⁶

2. ปางสมาธิ พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองวางหงายซ้อนกันบนพระเพลาพระหัตถ์ขวาวางบนพระหัตถ์ซ้ายปางสมาธิในบางครั้งกล่าวถึงเป็นปางตรัสรู้ซึ่งอ้างอิงถึงเหตุการณ์ในพุทธประวัติต่างกัน กล่าวคือ ปางสมาธิ เป็นเหตุการณ์เมื่อพระโพธิสัตว์ประทับบำเพ็ญสมาธิบนอาสนะหญ้าคาใต้ต้นโพธิ์ ณ ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ส่วนปางตรัสรู้กล่าวถึงเหตุการณ์ในขณะทรงบำเพ็ญสมาธิใต้ต้นโพธิ์ และพระยาวัสวดีมารและพลพรรคทำลายขัดขวางการบำเพ็ญสมาธิแต่ต้องพ่ายแพ้ต่อกระแสน้ำจากมวยผมของพระแม่ธรณี หลังจากมารพ่ายและปลาสนาการไปจนหมดสิ้นแล้ว พระโพธิสัตว์ทรงเจริญสมาธิในปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยาม โดยบรรลุนิพพาน ได้แก่ ความระลึกชาติของตนเองและผู้อื่นได้ ได้ความรู้เรื่องเกิด เรื่องตายของตนและของผู้อื่น การรู้จักทำอสุภกิเลสให้สิ้นไปด้วยสังขารมทั้งสี่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อันหมายถึงพระองค์ทรงบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ใต้ต้นอัสตถพฤกษ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ เมื่อก่อนพุทธศักราช 45 ปี

⁶ กรมศิลปากร, พระพุทธรูปปางต่าง ๆ (กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ จำกัด, 2548) 29.

ภาพที่ 3 พระพุทธรูปไม้ปางสมาธิ วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

3. ปางประทับยืน พระอิริยาบถประทับยืน พระกรสองข้างทอดยาวแนบพระวรกาย ซึ่งปางที่มีเรื่องราวที่กล่าวว่า เมื่อพระพุทธองค์เสด็จออกจากคันธกุฎีด้วยกิจนิมนต์เสวย หรือเสด็จออกโปรดสัตว์จะเสด็จออกประทับยืน ณ บริเวณหน้ามุขคันธกุฎีก่อน เป็นพุทธรจรรย์วัตร พระอิริยาบถยืนนี้อาจเป็นท่วงท่าประทับยืนสมาธิ หรือ ฌยานะ ที่มีกล่าวถึงคัมภีร์ในศาสนาเซน เรียกว่า กาโยตสระคะ อันหมายถึงทำยืน สำหรับผู้ที่ปรารถนาจะบำเพ็ญฌยานะไว้ คือ การทำร่างกายทั้งสิ้นให้ตั้งตรงและเว้นโทษ 32 ประการ

นอกจากนี้ยังพบการแสดงปางประทับยืนอีกแบบหนึ่งคือ พระพุทธรูปประทับยืนปางเปิดโลก ซึ่งประติมากรรมรูปเคารพจะมีอยู่ 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่ 1 พระอิริยาบถปางประทับยืน พระกรทั้งสองข้างทอดยาวกางออกไปข้างพระวรกายนิ้วพระหัตถ์ก้างเล็กน้อยแสดงมุทรา

ภาพที่ 4 พระพุทธรูปไม้ประทับยืน วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ลักษณะที่ 2 พระอิริยาบถประทับยืน พระกรทั้งสองข้างทอดยาวข้างพระวรกาย หงายพระหัตถ์ทั้งสองออกข้างหน้าแสดงอิริยาบถอันหมายถึงเปิดโลก พระพุทธรูปปางนี้ชาวล้านนาเชื่อว่าเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติเมื่อพระพุทธองค์เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังจากเสด็จโปรดพุทธมารดาแล้ว ทรงแสดงปาฏิหาริย์เปิดโลกทำให้ชาวโลกมนุษย์ สวรรค์ และนรก ต่างเห็นกันโดยตลอด

4. ปางไสยาสน์ พระอิริยาบถบรรทมตะแคงขวา (สีหไสยาสน์) หลับ พระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระกรซ้ายทอดยาวแนบพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายวางแนบพื้นข้างพระเขนยโดยพระบาททั้งสองเหยียดเสมอกัน ซึ่งเรื่องราวในปางนี้ได้มีการกล่าวไว้ว่า เมื่อพระพุทธองค์พร้อมด้วย

พระสาวกเสด็จพุทธดำเนินข้ามแม่น้ำหิรัญญวดี ถึงเมืองกุสินารา ณ บริเวณป่าร้างของมัลลกะษัตริย์แล้ว มีรับสั่งให้พระจุนทะเถรปลูตาอาสนะลงระหว่างต้นรังคู่หนึ่ง บรรทมสี่หุไสยาหันพระเศียรไปทางทิศเหนือ เมื่อย่างสู่ราตรีกาลสุกัททปริพาชกได้มาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทรงแสดงธรรม สุกัททปริพาชกมีสัทธาขอบรรพชาและบรรลุประอรหัตในเวลาต่อมา หลังจากนั้น พระพุทธองค์ประทานปัจฉิมโอวาทแก่พระอานนท์และเหล่าพระสงฆ์สาวกและเสด็จดับขันธปรินิพพาน⁷

ภาพที่ 5 พระพุทธรูปไม้ปางไสยาสน์ วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

⁷ เรื่องเดียวกัน, 63.

ประเภทไม้ที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูป

ไม้ที่แกะสลักเป็นพระพุทธรูป นิยมใช้ที่ถือกันว่าเป็นไม้มงคล ดังคำจารึกที่ฐานพระเจ้าไม้องค์หนึ่ง ที่วัดบ้านเปียง ตำบลบ้านแม่ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า

จุลศักราชได้ ๑๒๔๕ (ตัว) ปีเล่าเม็ด เดือน ๕ เพ็ง เม็งวันจันทร์
ปฐมมูลศรัทธาอ้ายตันเป็นเค้าพร้าพร้อมไปด้วยภริยาลูกเต้า พ่อแม่พี่น้อง
ชูผู้ชุนได้ริรังสร้างยังพุทธรูปเจ้าองค์ ๑ แล้วด้วยไม้หนูน (ขนุน) ไม้ทัน
(พุทรา) ไม้รัก ไม้ทิง (ไม้พลวง) ไม้สา ไม้ส้มสุก (โศก อโศก) ไม้จันทน์
ไม้เท้าสรี (ไม้ที่ค้ำตันโพ) สุกินนั วต เมทานัน นิพพานัน ปรมมิ สุขิ ขอเอาสุข
๓ ประการ มีนิพพานันเป็นยอดแต่เทือะ นอกจากไม้ที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมี
ไม้ชนิดอื่นอีก ได้แก่ ไม้สัก ไม้โพธิ์ ไม้สะเลียม (สะเดา) ไม้แก่นจันทน์
ไม้ไผ่ ไม้แก้ว (พิกุล) ไม้จำปา ไม้จำปี ไม้เตือปล่อง ไม้เตือเกลี้ยง ไม้ประดู่
ไม้แดง ไม้ซ้อ ไม้ขนุน

เทคนิคการตกแต่งพระพุทธรูปไม้

ขั้นตอนแรก เป็นขั้นตอนการเตรียมพื้นผิวของวัตถุ โดยการนำเอาพระพุทธรูปที่ได้รับการแกะสลักแล้วนำมาขัดให้เรียบเพราะว่าอุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะสลักนั้นเป็นโลหะซึ่งอาจจะทำให้ผิวไม่เรียบจึงต้องมีการขัดให้เรียบเพื่อความสวยงาม วัสดุที่ใช้ในการที่จะขัดพื้นผิวโบราณวัตถุให้เรียบนั้นเท่าที่มีการศึกษาพบว่าในสมัยโบราณพบว่าการใช้ใบไม้ที่มีพื้นผิวที่หยาบเพื่อขัดวัตถุให้เรียบ เช่นใบสัก และใบหนอด เป็นต้น

ขั้นตอนที่สอง หลังจากนั้นจึงนำเอาน้ำรักที่ได้จากต้นรักทาให้ทั่ว (ต้นรักเป็นต้นไม้ตระกูลมะม่วงเปลือกแข็งมักขึ้นตามป่าทั่วไปในล้านนา เมื่อจะนำมาใช้นั้นต้องกรีดลงบนผิวต้นไม้ น้ำรักก็จะไหลออกมาเป็นน้ำสีขาว

แต่ไม่นานพอโดนอากาศก็จะกลายเป็นสีดำ โดยคุณสมบัติของน้ำยารักนั้น เมื่อทาลงไปในโบราณวัตถุจะมีความเหนียว เมื่อแห้งแล้วจะมีความดำมันวาว โดยยารักนั้นจะเข้าไปประสานกับโบราณวัตถุเพื่อป้องกันน้ำซึมเข้าไป และป้องกันแมลงเข้าไปกัดทำลายตัวโบราณวัตถุโดยจะทำให้วัตถุชิ้นนั้น มีความคงทน) หลังจากที่ทำารักเสร็จเรียบร้อยแล้ว เมื่อต้องการที่จะทาสีลงบนพื้นรักได้นั้นสีเดียวเท่านั้นที่ทาลงบนรักได้คือสีแดงจากชาด (หรือหากล้านาเรียกว่าหาง) นอกจากนั้นสีอื่นไม่สามารถผสมได้เลย (ชาดหรือหางเป็นแร่ชนิดหนึ่ง ที่พบทั่วไปในล้านนา พม่า จีน เป็นแร่ที่หายากและมีราคาแพง เป็นแร่ที่ให้สีแดง และเป็นแร่ชนิดเดียวที่สามารถผสมกับรักได้ โดยสีแดงจากชาดนั้นมักจะทาในส่วนที่เป็นจิวรเพื่อให้สีของจิวรนั้นคล้ายคลึงกับจิวรพระสงฆ์ นอกจากจะทาจิวรแล้วยังพบว่ามีการทาชาดตรงบริเวณที่ฐานด้วย

ภาพที่ 6 พระพุทธรูปไม้ปางสมาธิ มีการประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ทาชาด ประดับฐานบัวด้วยกระจากจีน

ขั้นตอนที่สาม การประดับตกแต่ง ส่วนมากตัวองค์พระพุทธรูปนั้น จะมีการประดับตกแต่งด้วยการปิดทองหลังจากมีการทาสีเสร็จเรียบร้อยแล้ว การปิดทองนั้นส่วนมากจะมีการปิดทั่วทั้งองค์ แต่บางองค์นั้นมีการปิดแค่ตัวองค์พระแต่เครื่องนุ่งห่มหรือจีวรและสบงนั้นจะทาด้วยชาดสีแดง และบางครั้งบนฐานที่รองรับพระพุทธรูปนั้นมักจะทำเป็นสีแดงที่ได้จากชาด ซึ่งลักษณะแบบนี้แล้วแต่ผู้ที่สร้างถวายเป็นการตกแต่งให้เป็นแบบใด

ขั้นตอนที่สี่ การประดับตกแต่งลวดลาย ลวดลายที่ปรากฏนั้น ส่วนมากมักจะอยู่ในส่วนของฐานพระพุทธรูป โดยเทคนิคในการทำลวดลายนั้นมักจะมีการแกะสลัก การเขียนสี ลวดลายส่วนใหญ่จะเป็นลายของ กลีบบัว ฐานบัว และดอกไม้สี่กลีบ โดยกลีบบัวจะนิยมนำมาทำลวดลายมากกว่าเพราะเชื่อว่าดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของฐานหรือบัลลังก์ที่รองรับพระพุทธรเจ้าเมื่อเวลานั่งและในขณะที่เดียวกันเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นพุทธะหรือปัญญาตนเอง ซึ่งฐานบัวพระพุทธรูปบางองค์นั้นมีการประดับตกแต่งด้วยแก้วชนิดหนึ่งที่มีหลากสีที่ในปัจจุบันนี้ที่ไม่มีที่ไหนสามารถผลิตได้อีกคือกระจกจีน หมายถึง วัสดุที่ทำมาจากดีบุกเคลือบด้วยกระจกหลากสี เป็นเทคนิคที่นิยมมากในล้านนา

จารีกบนฐานพระพุทธรูปไม้

จากการศึกษาพระพุทธรูปไม้วัดปงสนุกเหนือพบว่ามีการสร้างพระพุทธรูปไม้เป็นจำนวนมากโดยบริเวณฐานรองรับพระพุทธรูปปรากฏจารีกที่กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการสร้าง ซึ่งแสดงให้เห็นคติการสร้าง สภาพลสังคัม และรูปแบบ ที่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้าง ซึ่งกล่าวสรุปได้ดังนี้

1. ถวายเพื่อไว้ในการสักการบูชาและคำชูประพุทธศาสนา ตราบ 5000 ปี จนถึงพระนิพพาน

เพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตราบ 5000 ปี โดยศาสนาในยุคของสมณะโคดมนั้นจะมีอายุ 5000 ปี แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนนั้นได้แสดงความเคารพความศรัทธาในพระพุทธศาสนาโดยต้องการให้ศาสนาคงอยู่ต่อไป โดยพบว่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันได้มีการถวายสิ่งของ โบราณวัตถุ และสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยงถึง 5000 ปี ซึ่งถ้าพุทธศาสนิกชนไม่ให้ความสำคัญเรื่องนี้แล้ว พระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมหายลงไปที่สุดในที่สุด ตัวอย่างจารึกที่กล่าวถึงการคำชูประพุทธศาสนา เช่น จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้เลขทะเบียน 122 (นาย ภูเบส แสนสา / ผู้ปริวรรต)

**“จุฬาสักกะได้ ๑๘๘๒ ตัว ปีกดสี เดือน ๑๒ ออก ๑๔ คำ พร้า
ไต้หวัน ๒ ไท กัดเร้า ปถมมูลสัทธา ย่าจันเพง เปนเคล้าแก่ลูกเต้า
ชู้คนใด ส้างพิมพ์ารูปเจ้าองค์นี้ ไว้โซกะตราบ ๕๐๐๐ พระวสาแท้”**

2. ถวายเพื่อพระพุทธรูปเพื่อเป็นที่สักการบูชาแก่หมู่คนและ เหล่าเทวดาบนสวรรค์ชั้นฟ้า จนถึงพระนิพพาน

นอกจากการสร้างพระพุทธรูปเพื่อไว้เป็นที่สักการบูชาแก่เหล่าพุทธศาสนิกชนแล้วพระพุทธรูปยังที่เคารพสักการะแก่เทวดา เนื่องจากเทวดานั้นมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด และมีความเคารพนับถือพระพุทธศาสนา และเมื่อมีการทำบุญมากเท่าไร ผลบุญก็จะมีมากซึ่งเป็นหนทางที่ย่างก้าวเข้าไปสู่พระนิพพาน จะได้หลุดผลจากการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเป็นความมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนิกชน เช่น จารึกบนฐานพระพุทธรูปไม้ เลขทะเบียน 135 (นาย ภูเบส แสนสา / ผู้ปริวรรต)

“สกกราชได้ ๑๒๓๔ ตัวยี่เต่าสัน เตือนยี่เพง เมงวัน ๖ ไทรวายยี่ มูลสัทธา เจ้าพิมพ์ิสาร เปนเค้ากรिया ลูกเต่าชูผู้ชู้คนได้สร้าง พุทธรูปองค์นี้ไว้เป็นที่ไว้และบูชาแก่หมู่คนแลเทวดา ขอหื้อเปน หิตวิเกษ สุข ๓ ประการ มีนิพพานเป็นยอด แต่เทอะ”

3. ถวายเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ผลบุญให้แก่พ่อแม่และผู้ ที่ล่วงลับไปแล้ว

ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เมื่อตายไปแล้ว จะย่างก้าวเข้าไปสู่การเวียนว่าย ตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ทั้งที่สุขสบาย หรือลำบากนั้นขึ้นอยู่กับกุศล ผลบุญที่เคยทำมา ดังเช่นข้อความจารึกที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้สร้างได้ สร้างพระพุทธรูปไม้ถวายให้แก่วัดเพราะเชื่อว่า อานิสงส์ในการถวายครั้งนี้ นั้นกุศลผลบุญที่ได้ จะทำให้พวกเขาทั้งหลายได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป โดยทำให้ผู้รับนั้นได้มีความสุขสบายตามที่เคยกระทำไว้ในชาติที่ ผ่านมา และได้รับอานิสงส์จากบรรดาญาติที่ได้อุทิศส่วนกุศลไปให้ ผลบุญ เหล่านี้จะเป็นผลานิสงส์ส่งผลให้ผู้ตายได้ไปเกิดในชาติที่ดีกว่าเดิม ดังปรากฏ คำให้พรของพระสงฆ์ทั่วไปได้กล่าวว่า “....ให้พ้นจากที่ทุกข์ หื้อได้ถึง ที่สุขที่ดีเมื่อถึงยามเช้าก็หื้อเป็นข้าวาย ไปถึงยามชววย หื้อกลับ กลายให้เป็นแผ่นเสื่อ และแผ่นผ้า ไปถึงเมื่อสูนปุนหื้อกลับกลายเป็น สะเปาคำล่ำประเสริฐ นำไปเกิดยังเมืองฟ้าเมืองสวรรค์....”^๘ เช่น จารึก บนฐานพระพุทธรูปไม้ เลขทะเบียน 114 (นาย ภูเบส แสนสา / ผู้ปวารณา)

^๘ วีระศักดิ์ ของเดิม, เอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการ เรื่อง การอนุรักษ์ ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในเขตอำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง, (เชียงใหม่ : ศูนย์ โบราณคดีภาพเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551), 95.

“สักราชได้ ๑๒๔๕ ตัวปีเต่าเม็ด เดือน ๓ เพงเมงวัน ๖ ไท เต่าสีปถมมูลสักรา ชาเข็กกงได้บวชพุทธรูปเจ้าองค์นี้ แล้วจักอุทิสบุญ ไพรอดลูกผู้หนึ่งชื่อว่า น้อยถา ข้าเข็กกงเป็นสักราขอได้รับปวิเสส”

4. ถวายเพื่อปรารถนาได้บุญกุศลจากการสร้างพระพุทธรูปเพื่อ คำชุตตนเองทุกชาติมีความสุขสมหวังทุกประการ และได้ไปเกิดอยู่บน สวรรค์ชั้นฟ้า

แสดงให้เห็นว่าผู้ถวายนั้น มีความเชื่อในเรื่องของบุญกุศลที่ทำให้ กับพระพุทธรศาสนาเพื่ออานิสงส์ที่ได้จะส่งผลให้ตนเองนั้นมีความสุขสบาย ทั้ง กาย วาจา ใจ ในชาตินี้แล้วส่งต่อไปอีกในชาติหน้าและทุกชาติไป อีกทั้งผู้ถวายเป็นปรารถนาเพื่อที่จะไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้าซึ่งเป็นดินแดน ที่พบ แต่ความสุข ไม่เป็นทุกข์เหมือนกับมนุษย์ สัตว์ที่เกิดมาบนโลกนี้ เช่นจาร์ิก บนฐานพระพุทธรูปไม้ เลขทะเบียน123 และเลขทะเบียน 133 (นาย ภูเบส แสนสา / ผู้ปวิวรรต)

เลขทะเบียน 123 “พระเจ้าองค์นี้ ข้าตนชื่อ อานันท์หา ริจจนา ด้วยตนขอหื้อเปนประใจย คำชู้ข้าทุกชาติ” “จุฬสักราชได้ ๑๒๖๑ ตัว ปี..ไค ยีเพง เมงวัน... สัทรามายมีลุงหนานสุริยา ได้บวชพุทธรูป ไว้คำชู้ศาสนา ๕๐๐๐ พระวัสสา ขอหื้อเป็นผละโปรดตัวข้าหื้อได้ถึง ชั้นฟ้า และสุขสามประการแต่เทอะ”

5. ถวายเพื่อไปสู่พระนิพานร่วมกับพระศรีอริยมุตไตรยใน ภายภาคหน้า

แสดงให้เห็นถึงการฝังรากลึกและมั่นคงในพระพุทธรศาสนาของ พุทธศาสนิกชนที่พยายามสะสมบุญโดยการทำนุบำรุงพระศาสนา และถวาย

ทานเพื่อให้กุศลผลบุญนำพาตนเองไปสู่พระนิพพาน หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด และในขณะเดียวกันยังปรารถนาที่จะนิพพานร่วมกับพระศรีอริยเมตไตรยซึ่งยุคพระศรีอาริย์เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่ายุคนี้จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่ยุคของพระสมณะโคดมได้ครบ 5000 ปีแล้ว ซึ่งเป็นยุคที่ศาสดาองค์ใหม่เกิดขึ้น ซึ่งในยุคนั้นเองที่พุทธศาสนิกชนเชื่อว่าเป็นยุคที่มีความสุขสบาย คิดอะไร ทำอะไร ต้องการอะไร ก็จะได้สมปรารถนา เช่นจาริกบนฐานพระพุทธรูปไม้ เลขทะเบียน 159 (นาย ภูเบศ แสนสา / ผู้ปริวรรต)

**“สกราชได้ ๑๒๓๒ ตัวปีกดสง่า เดือนยี่เพง วัน ๓ ไทเป็กสัน
มูลสิทธิ์ หานหาอภิไชย เปนเค้าแลกรिया ลูกเต้า ดีได้สร้างยังพุทธรูป
เจ้าองค์นี้ไว้ไหว้แลบูชา แก่คน แลเทวดาทังหลาย ขอหื้อเปนโลกียะ
โลกุตระสัมชัตติ สุขุ มคคผลนิพพาน ร่วมกับพระเมตไตรยเจ้าพวยหน้า
แก้อายุยาคลาตอยาคลาแต่เทอะ สารุ”**

ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปไม้ นั้นมาจากความเชื่อในตำนานพระแก่นจันทน์ที่กล่าวถึงอานิสงส์ของการสร้างถวาย หลักฐานที่กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปไม้เก่าที่สุดในสมัยราชวงศ์มังราย ในสมัยพระยาเมืองแก้วในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ที่กล่าวไว้ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ จากหลักฐานทางโบราณคดีไม่พบว่ามีพระพุทธรูปไม้ที่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 23 จากหลักฐานทางโบราณคดีพบที่มีการสร้างพระพุทธรูปไม้เป็นจำนวนมากในยุคนี้ เนื่องจากไม้เป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น และอาจจะเป็นความนิยมในสมัยนี้ อีกทั้งในช่วงนี้เป็นยุคที่บ้านเมืองเกิดความวุ่นวายเนื่องจากภาวะของสงคราม จึงทำให้ในการที่สร้างสิ่งของถวายให้กับพระพุทธศาสนานั้นเป็นแบบเรียบง่ายรวดเร็ว แต่ในความเรียบง่ายนั้นได้แฝงความเชื่อของคนในชุมชนที่ปรากฏอยู่บนจารึกบริเวณ ฐานพระพุทธรูป ที่กล่าวถึงการถวายเพื่อค้ำชูพระพุทธศาสนาตรา

ห้าพันปี และถวายให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชน มีความปรารถนาให้ศาสนาให้ดำรงอยู่เป็นศูนย์รวมจิตใจ อีกทั้งยังปรารถนา อานิสงส์ในการสร้างให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ และให้คำชู้ตัวเองทั้งในชาตินี้ ชาติ หน้า โดยน้อมนำไปสู่พระนิพพาน ซึ่งเป็นความปรารถนาสูงสุดของพุทธ- ศาสนิกชน แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปนั้นถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้ที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยสิ่งนี้ได้เกิดขึ้นเนื่องจากความศรัทธาใน พระพุทธศาสนา และเชื่อว่าพระพุทธรูปนั้นเป็นศูนย์รวมจิตใจของคน ในชุมชน และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ควรค่าแก่การเคารพบูชาปกป้องคุ้มครอง แก่พุทธศาสนิกชนให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งทางกาย ทางใจ สิ่งนี้ จึงทำให้ประชาชนทุกยุคทุกสมัยให้ความสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธ- ศาสนาให้ยืนยงเคียงคู่กับสังคมไทยในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งถ้าทุกคน ไม่ให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาเหมือนในอดีตแล้วศาสนาจะค่อยเสื่อม ถอยและสลายไปในที่สุด

รายการอ้างอิง

กรมศิลปากร. พระพุทธรูปปางต่าง ๆ. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ จำกัด, 2548.

วิเชียร สุรินตะ และอุไร ไชยวงศ์. ผู้แปล. อานิสงส์สร้างพุทธรูป. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป..

วีระศักดิ์ ของเดิม. เอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการ เรื่อง การอนุรักษ์ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. เชียงใหม่ : ศูนย์โบราณคดีภาพเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

พระรัตนปัญญา. ชินกาลมาลีปกรณ์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2518.

สงวน โชติสุวรรณ์. ตำนานพระแก้วจันทร์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2551.

โสภิตขันทยาภรณ์, พระครู. ประวัติวัดปางสนุกเหนือและประวัติบันทึกประจำปีของพระอโนชัยธรรมจินตามุนี. ลำปาง : สหกิจการพิมพ์, 2539. พิมพ์เนื่องในการทำบุญฉลองวิหาร ศาลาราย ลานคอนกรีต และงานประเพณีประจำปี มกราคม 2539.